

Misplaatste coterietjes

René Gabriëls

Fred Wester slaagt er niet in zijn kritiek op mijn proefschrift goed te beargumenteren. Zijn kritiek betreft vooral vier kwesties: de methode van onderzoek, de definitie van het begrip intellectueel, de relatie tussen feiten en waarden en het spanningsveld tussen waarheid en methode.

Methodie

Sommige promovendi laten de steigers staan wanneer het huis klaar is. In dat geval wordt de inhoud van het proefschrift geflankeerd door uitgebreide methodologische verhandelingen. Steigers zijn onontbeerlijk om een huis te bouwen, maar is het niet lelijk om ze te laten staan? Ontneemt men daardoor niet het zicht op het huis? Wester had liever gezien dat ik de steigers had laten staan. Hij mist een uitvoerige methodologische verantwoording. Zo schrijft hij dat het 'volkomen [cursief is van mij] onduidelijk gebleven (is) hoe Gabriëls zijn onderzoek verricht'. Volkomen ondenkbaar is het blijkbaar niet gebleven, want in de erop volgende zin meldt Wester dat ik in noten verwijs naar allerlei dagbladen, tijdschriften en documenten. *Discourse analysis* is dus een door mij gehanteerde methode. Maar het punt dat hij wil maken, is dat ik de selectie van de documenten die ik heb geselecteerd, niet verantwoord. Dat heb ik inderdaad niet gedaan. Maar is dat erg? Michel Foucault en Jonathan Israel verantwoordden bijvoorbeeld ook niet de selectie van de bronnen die zij hebben gebruikt voor *Surveiller et Punir* respectievelijk *The Dutch Republic*. Net als bij Foucault en Israel heb ik de bronnen vermeld en zijn de geselecteerde citaten exemplarisch voor deze of gene opvatting. Ik claim dat mijn verhalen over de drie publieke controversen waarheidsgetrouw zijn. Wester maakt pas echt een punt wanneer hij kan aantonen dat deze verhalen (gedeeltelijk) onwaar zijn. Zelf neemt hij het niet zo nauw met de waarheid. Zo is het niet waar dat mijn boek 'geen toegespitste vraagstellingen' bevat. Elke paragraaf begint met drie toegespitste vragen. Het is ook niet waar dat, zoals Wester beweert, de analytische uitgangspunten uit hoofdstuk II niet duidelijk terugkeren in de volgende hoofdstukken. Op basis van een kritische reconstructie van wat sociologen als Mannheim, Geiger, Gouldner en Bourdieu over intellectuelen hebben gezegd, formuleer ik (p. 66-67) analytische uitgangspunten om een antwoord te kunnen geven op de vraag: wat 'doen' intellectuelen? Geïnspireerd door het moderne wetenschapsonderzoek wilde ik niet een boekenkast omtrekken om een verhandeling te schrijven over *de* intellectueel, maar juist bestuderen wat intellectuelen doen wanneer zij in publieke controversen interveniëren. Dit

ontgaat Wester, anders zou hij niet suggereren dat ik wilde achterhalen wie in Nederland een intellectueel is. Ik ben nooit geïnteresseerd geweest in een lijstje met veertig of tweehonderd Nederlandse intellectuelen.

Definitie

‘Een intellectueel is, in schaaktermen, iemand die niet schaakt maar anderen partijen analyseert,’ aldus Gerrit Krol. Volgens Jean-Paul Sartre is een intellectueel iemand die zich bemoeit met zaken die hem niet aangaan. Toch ken ik veel mensen die geen intellectueel zijn maar zich bemoeien met zaken die hen niet aangaan en anderen partijen analyseren. Betekent dit dat wat Krol en Sartre over intellectuelen beweren, niet deugt? Geenszins, want hun omschrijvingen van wat een intellectueel is, moeten gezien worden in de context van hun hele betoog. Zij zijn zich ervan bewust dat het een illusie is om te streven naar een exacte definitie van het begrip intellectueel. Wester, die deze illusie nog koestert, suggereert dat ik van mening ben dat iedere schrijver van een ingezonden brief een intellectueel is. In navolging van Wittgenstein ben ik van mening dat het zinloos is het begrip intellectueel exact te definiëren, en dat een begrip zijn betekenis ontleent aan het gebruik in een bepaalde context. De tentatieve definitie die ik van het begrip gebruik, past juist heel goed en is afgestemd op mijn betoog. Door dit betoog wordt het begrip ook nader ingevuld. Daarom moet men bij de niet voor niets *tentatieve* definitie die ik van het begrip geef, mijn hele betoog betrekken. Net als alle *contested concepts* (bijvoorbeeld macht, vrijheid en gelijkheid) is het begrip intellectueel niet precies te definiëren. Wittgenstein drukt dit treffend uit: ‘*Wir sind unfähig, die Begriffe, die wir gebrauchen, klar zu umschreiben; nicht, weil wir ihre wirkliche Definition nicht wissen, sondern weil sie keine wirkliche “Definition” haben. Die Annahmen, dass sie eine solche Definition haben müssen, wäre wie die Annahme, dass ballspielende Kinder grundsätzlich nach strengen Regeln spielen*’. (Wittgenstein, 1984: 49).

Feiten en waarden

Wester schrijft: ‘Het armoededeбат is een publieke controverse over feiten en waarden, ja, welk debat niet?’. Hiermee suggereert hij dat ik een triviale opmerking maak en me er niet van bewust ben dat ook andere controversen over feiten en waarden gaan. Van het laatste ben ik me wel degelijk bewust. Sterker nog, ik wijs er uitdrukkelijk op dat het spanningsveld tussen feiten en waarden niet exclusief is voor het armoededeбат (p. 243-244). Wanneer ik enkel had opgemerkt dat het armoededeбат over feiten en waarden gaat, zou dat inderdaad een triviale opmerking zijn geweest. Maar ik ben juist uitvoerig ingegaan op de door filosofen en sociale wetenschappers gevoerde discussie over de relatie tussen feiten en waarden. Dat een reflectie over deze relatie

nodig is, toont Wester nota bene zelf aan. Hij gelooft blijkbaar in de mogelijkheid op grond van een beschrijving van de wereld te kunnen afleiden hoe die behoort te zijn. Immers, Wester veronderstelt dat mijn normatieve uitspraak dat de huidige intellectueel een nieuwe kosmopoliet behoort te zijn, gebaseerd is op mijn constatering dat de traditionele intellectueel niet op sterven na dood is. Hiermee schuift hij mij een *naturalistic fallacy* in de schoenen waaraan hij zich zelf schuldig maakt. Ik kritiseer juist de normatieve aannames van de traditionele intellectueel op grond van de normatieve voorstellingen die de nieuwe kosmopoliet incorporeert, en ben van mening dat het onmogelijk is prescriptieve uitspraken te reduceren tot descriptieve uitspraken. Wester had er beter aan gedaan de paragraaf over feiten en waarden (p. 174-183) goed te bestuderen in plaats van drie keer de flaptekst aan te halen.

Waarheid

In de wetenschap gaat het om de waarheid. Zo heb ik niet, zoals Wester baderend opmerkt, 'een journalistieke samenvatting' gemaakt van allerlei documenten, maar geprobeerd op grond van diverse wetenschappelijke theorieën en de analyse van diverse soorten teksten een waarheidsgetrouw verhaal over intellectuelen in Nederland te schrijven. Hans-Georg Gadamer heeft er terecht op gewezen dat men de waarheid geen recht doet wanneer men een methode tot fetisj verheft. Wetenschappelijke methoden zijn niet alleen zaligmakend, omdat ze dikwijls de geldige inzichten die in het onderzoeksmateriaal besloten liggen, wegfilteren. Zo kan een roman ware kennis bevatten zonder dat die kennis via de geijkte wetenschappelijke methoden verworven is. Wester vindt dat ik de analyse van de roman *De Duivelsverzen* niet nodig had voor mijn bespreking van de Rushdie-affaire. Niets is minder waar. De romananalyse stelde me niet alleen in staat te laten zien hoe eenzijdig de roman tijdens de affaire gerecipieerd werd (met alle gevolgen van dien), maar ook om de waarheid over het zuiveren van hybriden voor het voetlicht te brengen. Westers kritiek op mij wordt wel heel incoherent wanneer hij en passant opmerkt dat de romananalyse tot 'de sterkere delen' van mijn boek behoort, want deze analyse is niet gebaseerd op de geijkte methoden binnen de literatuurwetenschap. Het is jammer dat Wester zich niet beperkt heeft tot steekhoudende argumenten.

Literatuur

Gadamer, H.G. (1975 [1960]) *Wahrheit und Methode*, Tübingen: Mohr.
Wittgenstein, L. (1984 [1933/34]), *Das Blaue Buch*, Werkausgabe Band 5, Frankfurt am Main: Suhrkamp.